

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

29E JAARGANG

WOENSDAG 9 AUGUSTUS 1944

No. 1468

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschate; P. Lieftinck (tijdel. afwezig);
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p.p. in Nederland f 20,85* per jaar („Prijsvaststelling No. 052. IM 312"). Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C.).
Telefoon 88040. Giro 8408.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Museum-
park, Rotterdam (C.).

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's
f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:

	Blz.
Omzet van den detailhandel in Nederland in 1942 door Ir. M. A. Gulden	412
Overheid en landmolestverzekering door Mr. J. J. G. Brutel de la Rivière	415
Aanteekeningen Geheel-synthetische vezels	418
Statistieken Bankstaten	419

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de *discontomarkt* zijn de omzetten, die in de vorige weken toch reeds gering waren, nog verder teruggelopen, nu de groote banken zich volkomen onthouden van het afstooten van papier. Dat er uit kringen van outsiders nog wel aanbod is, blijkt uit het feit, dat 8-maandspapier nog verhandeld wordt op een basis van 1/8 à 3/16 boven de agentstarieven, terwijl bijvoorbeeld 10-maandspapier werd afgedaan op circa 1/16 boven dit tarief. Papier tot en met 6 maanden wordt verhandeld op, of een fractie beneden, de agentsprijzen; hetzelfde geldt voor jaarspapier, dat op 27/16 over het algemeen wel te verkrijgen is. De Agent blijft nog steeds bereid papier af te geven, maar de vraag is niet groot meer; voor het moment schijnt het verzadigingspunt wel ongeveer bereikt te zijn.

De *obligatiemarkt* vertoonde in de afgelopen week voor de meeste fondsen een lichte reactie. De gestaffelde leening sloot ongeveer een half punt beneden het peil, waarop geopend werd. De spoorwegleening daarentegen was eerder iets in herstel. De 3½ % leeningen waren een fractie lager. De koers van de 3 % „oude schuld", die nu reeds, sedert in Maart jl. de afgifte door het Agentschap van het Ministerie van Financiën werd heropend, een vrijwel ononderbroken daling vertoont, is ook weer verder ingezakt tot bijna-87, hetgeen sinds Maart een inzinking met 11½ punt beteekent. De omzetten op de obligatiemarkt bleven betrekkelijk gering. Vermelding verdient het feit, dat op Dinsdag, bij wijze van uitzondering, enkele omvangrijke posten minder courante gemeente- en provincieleeningen omgingen. Deze omzetten werden toegeschreven aan vraag van speciale zijde; voor de betrokken fondsensoorten, in hoofdzaak van het 3 % en 3½ % type, is over het algemeen weinig vraag, zoodat de geringe omzetten daarin in de eerste plaats toe te schrijven zijn aan het ontbreken van vraag en niet, zooals bij vele gemeenteleeningen op stopkoers, aan het ontbreken van aanbod.

De *aandeelenmarkt* toonde in de verslagweek geen uitgesproken tendens. Zoowel koopers als verkoopers legden een zekere mate van terughoudendheid aan den dag. Koerswinsten en -verliezen wisselden elkaar af en de omzetten waren betrekkelijk gering. Opvallend was het, dat eenige levendigheid viel te bespeuren op de scheepvaartmarkt, waar een vrij omvangrijk bedrag aandeelen Scheepvaart-Unie omging, een bedrag overigens, in de verste verte niet voldoende om aan de nog zeer groote achterstallige vraag te voldoen. Symptomatisch is het echter, dat ook in deze fondsen reeds meer aanbod loskomt. De mededeeling van de voorgenomen liquidatie van de Bank voor Onroerende Zaken ging aan de markt natuurlijk niet geheel onopgemerkt voorbij. In de aandeelen en obligaties dezer instelling werd de noteering opgeschort, maar op de rest van de markt was de invloed toch duidelijk merkbaar.

OMZET VAN DEN DETAILHANDEL IN NEDERLAND IN 1942.

In aansluiting op het onderzoek naar de winkelfrequentie, gepubliceerd in de „E.-S. B” van 12 Juli 1944 ¹⁾, werd een analyse gemaakt van den omzet in 1942 van de bij dit onderzoek betrokken kruidenierswinkels.

Het bleek, dat de omzet van den geheelen detailhandel in kruidenierswaren in 1942 ruim f 703,8 miljoen bedroeg.

Door het Centraal Bureau voor de Statistiek werd, in overleg met het Economisch Instituut voor den Mid-denstand, de omzet der winkels in kruidenierswaren, comestibles en grutterswaren in 1938, geschat op f 450 miljoen; daarbij werd medegedeeld, dat deze schatting zeer ruw was.

Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek is de geldomzet van genoemde winkels in 1942 ten opzichte van 1938 naar schatting gestegen met 37 %; met als uitgangspunt den geschaten omzet in 1938 beteekent dit, dat de omzet in 1942 f 616,5 miljoen zou moeten bedragen. Het door het Centraal Distributiekantoor gevonden bedrag van f 703,8 miljoen ligt hier dus aanzienlijk boven.

In de eerste plaats is het mogelijk, dat de door het Centraal Bureau voor de Statistiek geschatte stijging van 37 %, gebaseerd op de officieel vastgestelde prijzen, door overtreding der prijsvoorschriften in werkelijkheid hooger is.

In de tweede plaats is het waarschijnlijk, dat de schatting van f 450 miljoen in 1938 — en deze opmerking geldt tevens voor alle daaraan voorafgaande omzetgegevens, waarop deze schatting is gebaseerd — te laag is, als gevolg van de neiging der winkeliers, hun omzet, met het oog op de belastingen, lager op te geven dan hij in werkelijkheid is; deze neiging is thans, nu de omzet een rol heeft gespeeld bij den arbeidsinzet en de bedrijfs-sluiting, niet meer aanwezig en heeft zelfs plaats gemaakt voor de neiging, den omzet te flatteeren.

In de derde plaats — maar niet als onbelangrijkste — is het waarschijnlijk, dat in de omzetbedragen andere dan kruidenierswaren zijn opgenomen. Dit zal vooral invloed hebben op het platteland, waar de gemengde bedrijven het meeste voorkomen. Ook in de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek komt deze onzuiverheid echter voor; door de gebrekkige boekhouding der winkeliers is een splitsing van den omzet in den regel niet mogelijk.

Ter illustratie van de beteekenis van de gemengde bedrijven volgen hier eenige omzetcijfers van den detailhandel in tabakswaren, welke cijfers betrekking hebben op den omzet in rantsoenen.

In de eerste kolom is de omzet gegeven van de zuivere tabaksdetailisten (I), in de tweede kolom die van tabaks-detailisten, die tevens kruidenier (III) zijn; in beide gevallen is de omzet berekend in procenten van den totaal-omzet in tabakswaren.

Omzet in procenten.

Inwonertal	I	III
tot 2.000	15,9	65,9
2.000— 5.000	23,3	56,9
5.000— 10.000	26,5	54,8
10.000— 20.000	37,6	47,9
20.000— 50.000	57,8	28,5
50.000—100.000	64,1	24,7
100.000—200.000	68,1	13,3
200.000 en hooger	90,8	3,6
Nederland	52,1	34,0

Op het platteland wordt dus meer dan de helft van alle tabaksrantsoenen door kruideniers omgezet; dat dit een niet te verwaarloozen factor is in den geldomzet der kruideniers, zal duidelijk zijn.

¹⁾ „Structuur van den detailhandel in Nederland in 1943” door Z. M. A. Gulden.

Een vergelijking tusschen geld- en goederenomzet.

Getracht werd, eenig inzicht te verkrijgen in de vraag, in hoeverre de geldomzet desondanks een betrouwbare basis kon vormen voor dit onderzoek; hiertoe was het noodig, een vergelijking te maken tusschen den geld- en den goederenomzet der detailisten. Als maatstaf voor den goederenomzet werd die van gort genomen.

Hieronder is gegeven de absolute en de procentueele verdeling van den totalen geldomzet in kruideniers-waren over het grootwinkelbedrijf, de coöperaties en het kleinwinkelbedrijf en daarnaast de procentueele verdeling van den gortomzet.

	omzet in duizenden gulden	geld- omzet in %	gort- omzet in %
Grootwinkelbedrijf ..	85.158	12,10	14,83
Coöperaties	32.690	4,64	5,99
Kleinwinkelbedrijf ..	586.003	83,26	79,18
Detailh. in kruiden.w.	703.851	100,00	100,00

Uit deze cijfers blijkt, dat de geldomzet van het kleinwinkelbedrijf ruim 4% hooger ligt dan de gortomzet; daar deze vermeerdering vrij gelijkmatig verdeeld is over de gemeentegroepen, bestaat er geen reden om aan te nemen, dat uit den geldomzet geen betrouwbare conclusies getrokken kunnen worden; met het geconstateerde verschil zal echter terdege rekening moeten worden gehouden.

De hierboven gegeven geldomzet in procenten verschilt niet veel van die, door H. W. Pleiter in 1934 genoemd in zijn prae-advies voor de Vereeniging van Grootwerkgevers in het winkel- en magazijnbedrijf.

In onderstaande tabel is de omzet per gemeentegroep gegeven van het grootwinkelbedrijf, de coöperaties en het kleinwinkelbedrijf in procenten van den totaalomzet.

Omzet in procenten.

Inwonertal	gr.w.	coöp.	kl.w.	detailh. kr.w.
tot 2.000	2,1	1,9	96,0	100,0
2.000— 5.000	4,6	4,0	91,4	100,0
5.000— 10.000	8,2	3,8	88,0	100,0
10.000— 20.000	11,6	4,4	84,0	100,0
20.000— 50.000	12,9	7,0	80,1	100,0
50.000—100.000	16,9	5,8	77,3	100,0
100.000—200.000	20,0	5,6	74,4	100,0
200.000 en hooger	19,1	4,3	76,6	100,0
Nederland	12,1	4,6	83,3	100,0

Deze tabel vertoont uiteraard veel overeenstemming met de tabel omtrent de procentueele winkeldichtheid, gegeven in het reeds hierboven genoemde artikel in de „E.-S.B.” van 12 Juli 1944.

Het meest opvallende is wel het feit, dat de procentueele omzet van het kleinwinkelbedrijf achterblijft bij diens procentueele winkeldichtheid en dat deze achterstand met het grooter worden der gemeenten toeneemt; dit hangt samen met de verschillen in bedrijfsgrootte tusschen kleinwinkelbedrijf eenerzijds en grootwinkelbedrijf en coöperaties anderzijds.

Welke factoren beïnvloeden nu de schommelingen in het aandeel, dat grootwinkelbedrijf en coöperaties hebben in den totaalomzet van kruidenierswaren?

In de eerste plaats gaan de winkels in de doorgaans sedentaire bevolking van de dorpen en stadjes vaak gedurende verscheiden generaties over van vader op zoon, waardoor deze winkels een van ouds gevestigde klandizie krijgen, welke niet gemakkelijk door grootwinkelbedrijf of coöperatie wordt doorbroken.

In de tweede plaats is voor de winkelmaatschappijen het platteland minder aantrekkelijk dan de stad, omdat voor haar filialen een grooten omzet en dus een zekere bevolkingconcentratie noodzakelijk is.

In de derde plaats telt het platteland minder verbruiks-coöperaties dan de steden, omdat daar de drang tot

organisatie om verschillende redenen, die hier niet ter zake doen, zwakker is dan bij de stadsbewoners.

In de vierde plaats komen de gemengde bedrijven bij het kleinwinkelbedrijf meer voor dan bij het grootwinkelbedrijf en de coöperaties en op het platteland meer dan in de steden; dit heeft tot gevolg, dat de omzet van het kleinwinkelbedrijf in de kleine gemeenten ietwat geflatteerd is.

Terwijl de hier opgesomde factoren althans ten deele de hierboven te constateeren stijging van den procentueelen omzet van het grootwinkelbedrijf en de coöperaties kunnen verklaren, behoeft de daling daarvan in de drie grootste gemeenten van ons land nog nadere verklaring. Mogelijk is dit een gevolg van het feit, dat de verkoop in de winkels van het grootwinkelbedrijf en van de coöperaties in het algemeen à contant is; dit immers zal voor het echte stedelijke proletariaat vaak een groot bezwaar zijn dan voor de arbeiders en middenstanders in de wat kleinere gemeenten.

De verdeling van den omzet.

Hoe is nu de omzet verdeeld over de detaillisten? De grondslag voor de berekening der omzetten vormt het cijfermateriaal, neergelegd in de tabel op de volgende bladzijde. Deze omvat de verdeling der 33.958 detaillisten naar grootte van den omzet, naar gemeentegroepen en naar den bedrijfsvorm.

Van de totaalcijfers voor Nederland werd de volgende procentuele verdeling gemaakt in omzetklassen.

Aantal detaillisten in procenten.

Omzet in guldens	gr.w.	coöp.	kl.w.	detaillh. kr.w.
tot 15.000	1,7	5,9	59,4	56,1
15.000—25.000	4,6	15,0	19,8	19,1
25.000—35.000	16,1	17,5	9,5	9,8
35.000—50.000	28,1	24,4	6,2	7,4
50.000—75.000	25,7	23,4	2,9	4,3
75.000—100.000	13,5	8,2	0,9	1,6
100.000—200.000	8,6	4,2	0,2	0,6
200.000—500.000	1,0	0,6	—	—
Onbekend	0,7	0,8	1,1	1,1
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Uit deze cijfers blijkt, dat het grootwinkelbedrijf en de coöperaties een top vertoonen in de omzetklasse f 35.000—f 50.000, terwijl de top van het kleinwinkelbedrijf ligt in de klasse beneden f 15.000.

Uit de onderstaande tabel blijken nog duidelijker de verschillen in bedrijfs grootte.

Aantal detaillisten in procenten.

Omzet in guldens	gr.w.	coöp.	kl.w.	detaillh. kr.w.
tot 25.000	6,3	20,8	79,2	75,2
25.000—75.000	69,9	65,4	18,6	21,5
75.000—500.000	23,1	13,0	1,1	2,2
Onbekend	0,7	0,8	1,1	1,1
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

In de eerste plaats bestaat er, zooals hierboven reeds werd geconstateerd, een treffende overeenkomst tusschen de omzetstructuur van het grootwinkelbedrijf en die der coöperaties: beide vertoonen een vrijwel even-hoogen top in de klasse f 25.000—f 75.000. Terwijl echter bij het grootwinkelbedrijf de tweede plaats wordt ingenomen door de filialen met een omzet van f 75.000—f 500.000 en filialen met een omzet beneden f 25.000 slechts weinig voorkomen, is bij de coöperaties juist het omgekeerde het geval.

Het kleinwinkelbedrijf blijkt een geheel andere omzetstructuur te bezitten: detaillisten met een lagen omzet zijn verre overheerschend, terwijl die met een hoogen omzet vrijwel ontbreken.

Nog duidelijker blijkt de structuurovereenkomst tus-

schen grootwinkelbedrijf en coöperaties eenerzijds en de tegenstelling tusschen de omzetstructuur van deze beiden en van het kleinwinkelbedrijf anderzijds uit de berekening van het procentueele aandeel van de omzetklassen in den totaalomzet.

Omzet in procenten.

Omzet in guldens	gr.w.	coöp.	kl.w.	detaillh. kr.w.
tot 25.000	1,8	7,0	54,0	45,4
25.000—75.000	53,2	61,0	39,9	42,4
75.000—500.000	45,0	32,0	6,1	12,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Uit de tabel op de volgende bladzijde kan op eenvoudige wijze de gemiddelde omzet per detaillist worden berekend.

Gemiddelde omzet in guldens.

Inwonertal	gr.w.	coöp.	kl.w.	detaillh. kr.w.
tot 2.000	43.666	27.476	14.253	14.591
2.000—5.000	54.032	41.598	15.370	16.320
5.000—10.000	56.319	50.287	15.361	17.850
10.000—20.000	70.736	50.305	17.448	19.780
20.000—50.000	63.711	55.444	21.182	24.315
50.000—100.000	77.419	46.660	21.438	25.348
100.000—200.000	70.795	67.628	21.623	26.297
200.000 en hooger	54.721	48.578	24.299	27.851
Nederland	62.295	49.380	18.357	20.726

Uit deze cijfers blijken:

a. de verhouding tusschen den gemiddelden omzet van de verschillende bedrijfsvormen;

b. de schommelingen in den gemiddelden omzet binnen elken bedrijfsvorm afzonderlijk.

Ter vergelijking met deze cijfers volgen hier verhoudingscijfers van den gemiddelden omzet in rantsoenen per tabaksdetailist gedurende één periode; in de eerste kolom staan de gegevens van de zuivere tabaksdetailisten (I), in de tweede kolom die van de tabaksdetailisten, die tevens kruidenier (III) zijn, terwijl de derde kolom de cijfers van den geheelen detailhandel in tabak geeft.

Verhoudingscijfers gemiddelden omzet in tabakswaaren.

Inwonertal	I	III	detaillh.
tot 2.000	96,6	44,8	48,7
2.000—5.000	116,9	45,0	52,9
5.000—10.000	114,6	49,3	56,6
10.000—20.000	167,1	51,8	65,7
20.000—50.000	188,3	51,0	81,5
50.000—100.000	163,5	53,9	96,4
100.000—200.000	168,3	33,6	91,7
200.000 en hooger	215,8	45,8	174,8
Nederland	165,9	48,1	76,3

Terwijl de omzet van de gemengde bedrijven tamelijk constant blijft, is die van de zuivere tabaksdetailisten aan sterke schommelingen onderhevig, terwijl de omzet van den geheelen detailhandel in tabakswaaren eveneens sterke schommelingen vertoont, veel sterker in elk geval dan den gemiddelden omzet van den detailhandel in kruidenierswaaren.

Hieronder volgen de indexcijfers van den gemiddelden omzet in kruideniers- en in tabakswaaren, waarbij de omzet in de gemeenten beneden 2.000 inwoners gelijk 100 is gesteld.

Indexcijfers gemiddelden omzet.

Inwonertal	detaillh. kr.w.	detaillh. tabaksw.
tot 2.000	100,0	100,0
2.000—5.000	111,8	108,6
5.000—10.000	122,3	116,2
10.000—20.000	135,6	134,9
20.000—50.000	166,6	167,2
50.000—100.000	173,9	197,9
100.000—200.000	180,2	188,3
200.000 en hooger	190,9	358,9
Nederland	142,0	156,7

Aantal detaillisten, naar grootte van den omzet in guldens.

detailhandel in kruidenierswaren

Inwonertal	tot 15.000	15.000 tot 25.000	25.000 tot 35.000	35.000 tot 50.000	50.000 tot 75.000	75.000 tot 100.000	100.000 tot 200.000	200.000 en hooger	onbe- kend	Totaal
tot 2.000	1.581	301	110	63	25	15	2	—	30	2.127
2.000— 5.000	4.714	1.018	450	257	157	61	16	1	70	6.744
5.000— 10.000	4.767	1.362	621	392	221	67	24	2	80	7.536
10.000— 20.000	2.803	874	402	301	177	62	31	4	54	4.708
20.000— 50.000	1.480	719	353	322	220	81	26	1	39	3.241
50.000—100.000	1.435	739	395	302	191	79	49	5	38	3.233
100.000—200.000	889	395	238	188	144	60	26	4	15	1.959
200.000 en hooger	1.366	1.072	798	667	308	102	39	3	55	4.410
Nederland	19.035	6.480	3.367	2.492	1.443	527	213	20	381	33.958

grootwinkelbedrijf

tot 2.000	1	1	3	6	3	1	—	—	—	15
2.000— 5.000	6	13	19	12	27	11	4	1	—	93
5.000— 10.000	5	18	34	48	55	19	11	2	3	195
10.000— 20.000	3	12	19	38	34	22	21	3	—	152
20.000— 50.000	3	7	21	35	47	28	16	—	2	159
50.000—100.000	4	2	18	36	50	30	30	4	5	179
100.000—200.000	1	3	13	39	47	26	15	2	—	146
200.000 en hooger	—	7	93	170	89	48	20	1	—	428
Nederland	23	63	220	384	352	185	117	13	10	1.367

coöperaties

tot 2.000	6	5	6	2	1	1	—	—	—	21
2.000— 5.000	7	32	26	11	16	10	4	—	1	107
5.000— 10.000	4	15	17	25	26	7	6	—	1	101
10.000— 20.000	12	7	13	23	14	8	4	1	—	82
20.000— 50.000	3	14	6	28	31	9	5	1	2	99
50.000—100.000	2	13	26	31	15	6	6	—	1	100
100.000—200.000	2	—	3	6	22	8	1	1	—	43
200.000 en hooger	3	13	19	35	30	5	2	1	—	108
Nederland	39	99	116	161	155	54	28	4	5	661

kleinwinkelbedrijf

tot 2.000	1.574	295	401	55	21	13	2	—	30	2.091
2.000— 5.000	4.701	973	405	234	114	40	8	—	60	6.544
5.000— 10.000	4.758	1.329	570	319	140	41	7	—	75	7.240
10.000— 20.000	2.788	855	370	240	129	32	6	—	54	4.474
20.000— 50.000	1.474	698	326	259	142	44	5	—	35	2.983
50.000—100.000	1.429	724	351	235	126	43	13	1	32	2.954
100.000—200.000	886	392	222	143	75	26	10	1	15	1.770
200.000 en hooger	1.363	1.052	686	462	189	49	17	1	55	3.874
Nederland	18.973	6.318	3.031	1.947	936	288	68	3	366	31.930

Uit deze indexcijfers blijkt, dat de omzet in kruidenierswaren aan minder sterke schommelingen onderhevig is dan die in tabakswaaren; naarmate de detaillist meer gespecialiseerd is, wordt de bestaansmogelijkheid op het beperkte geografische gebied, waaraan de detaillist uiteraard is gebonden, in streken met een geringe bevolkingsconcentratie dus, blijkbaar minder zeker.

Dit is een bevestiging van de reeds sinds geruimen tijd opgedane ervaring, dat het verschil in omzet tusschen stad en platteland grooter wordt, naarmate de detaillisten meer gespecialiseerd zijn; tevens is dit opnieuw een argument voor de stelling, dat ordening nooit op een te beperkt gebied mag worden toegepast. Het is gewenscht, hierop den nadruk te leggen, omdat sommige belanghebbenden reeds vóór den oorlog blijk gaven een te beperkte ordening na te streven.

De omzet per personeelslid.

Tot slot van dit artikel de berekening van den omzet per personeelslid; een gegeven, waarvoor steeds groote belangstelling bestaat.

Tot het personeel, werkzaam in den detailhandel in kruidenierswaren, werden hier niet slechts zij gerekend, die in loondienst waren, maar ook de zelfstandige winkeliers; in die gevallen, waarin de vrouw van den kruidenier

in de zaak behulpzaam was, werd ook zij tot het personeel gerekend. Verder werd niet slechts het verkoopsperoneel, maar ook het technisch en administratief personeel in de berekening opgenomen.

Door de oorlogsomstandigheden, met name den arbeidsinzet en de kriegsgevangenschap, is de samenstelling van het personeel — verdeling naar geslacht en leeftijdsopbouw — niet vergelijkbaar met die van voorheen; deze gegevens worden daarom niet aan een nadere beschouwing onderworpen.

Het blijkt, dat in Nederland 75.366 personen in de kruideniersbranche werkzaam zijn; de verdeling over grootwinkelbedrijf, coöperaties en kleinwinkelbedrijf volgt hieronder.

	Aantal personen, werkzaam in den detailhandel in kr.w.
Grootwinkelbedrijf	7.214
Coöperaties	2.590
Kleinwinkelbedrijf	65.562
Detailhandel in kruidenierswaren	75.366

De verdeling van de detaillisten naar de personeelssterkte werd berekend in procenten van het aantal detaillisten per bedrijfsvorm.

Aantal detaillisten in procenten.

Personneelssterkte	gr.w.	coöp.	kl.w.	detailh. kr.w.
1	0,6	3,0	35,6	33,9
2	3,7	14,2	42,1	40,6
3	12,3	16,1	13,5	13,9
4	14,1	16,5	5,0	5,8
5	12,9	11,2	1,9	2,5
1 t/m 5	43,3	61,0	98,1	96,7
6 t/m 10	46,2	23,2	1,8	3,1
11 t/m 20	10,2	13,9	0,1	0,2
21 en meer	0,3	1,9	—	—
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Het blijkt, om slechts één opvallende conclusie naar voren te halen, dat bij het kleinwinkelbedrijf de één- en tweemanszaken — man en vrouw — verre overheerschen, terwijl deze bij het grootwinkelbedrijf vrijwel niet en bij de coöperaties slechts in geringe mate voorkomen.

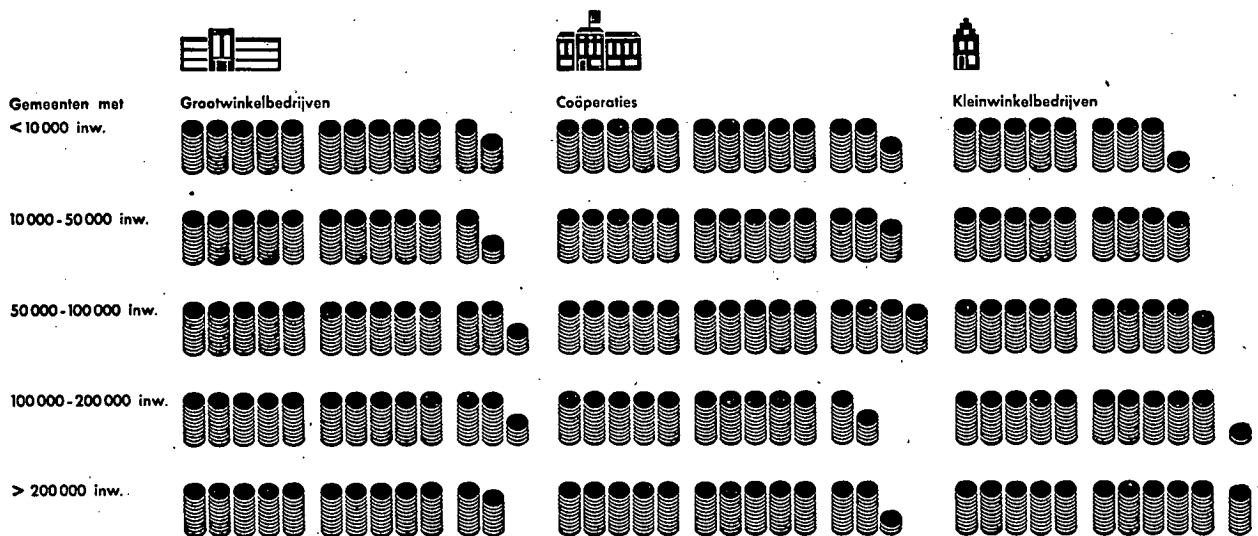
Voor dit onderzoek is de personeelssterkte niet van groot belang, de omzet per personeelslid daarentegen wel.

Omzet per personeelslid in guldens.

Inwonertal	gr.w.	coöp.	kl.w.	detailh. kr.w.
tot 2.000	12.130	12.277	7.614	7.648
2.000— 5.000	12.563	12.195	8.089	8.282
5.000— 10.000	11.217	13.023	8.356	8.576
10.000— 20.000	11.960	11.752	8.534	8.785
20.000— 50.000	10.663	13.620	9.610	9.854
50.000— 100.000	12.373	13.936	9.720	10.244
100.000— 200.000	12.378	11.540	10.080	10.611
200.000 en hooger	11.859	12.172	10.964	11.172
Nederland	11.808	12.646	9.023	9.339

De hieronder volgende grafiek verduidelijkt deze cijfers.

Omzet per personeelslid in den detailhandel in kruidenierswaren in 1942

Elke kolom stelt 1000 gld. voor

Ned. Stichting
voor Statistiek

OVERHEID EN LANDMOLESTVERZEKERING.

In de „E.-S.B.” van 26 Juli jl.¹⁾ werden eenige aspecten van de overheidsbemoeiing met de molest- onderlingen aan een beschouwing onderworpen. Thans zullen een aantal overheidsmaatregelen met betrekking tot de landmolestverzekering worden behandeld.

¹⁾ In een artikel onder den titel: „Overheid en molestonderlingen”.

Het blijkt, dat de omzet per personeelslid bij het grootwinkelbedrijf en bij de coöperaties van dezelfde orde van grootte is, terwijl beide geringe schommelingen vertoonen: het bewijs van een goede organisatie der bedrijven, die bij de coöperaties des te opmerkelijker is, omdat deze niet, zooals de grootwinkelbedrijven, centraal worden geleid. Dat het kleinwinkelbedrijf in de kleine gemeenten verre ten achter blijft bij het grootwinkelbedrijf en de coöperaties, valt niet te verwonderen, al dient er op gewezen te worden, dat de vrouw van den winkelier, die in vele gevallen als vol personeelslid is medegegeld, door haar huishoudelijke besommingen eigenlijk niet als zodanig had mogen worden gerekend, waardoor de omzet per personeelslid bij het kleinwinkelbedrijf vooral op het platteland is gedeflatteerd. Verwonderlijker dan de voor- sprong van het grootwinkelbedrijf en de coöperaties op het platteland is het eigenlijk, dat in de drie grootste gemeenten van ons land het kleinwinkelbedrijf zijn achterstand vrijwel heeft ingeloopt.

Dit beteekent echter in geen deele, dat de economische en sociale toestand van het kleinwinkelbedrijf in de groote gemeenten nu ook gelijkwaardig zou zijn aan dien van het grootwinkelbedrijf en de coöperaties; hierbij immers spelen nog geheel andere factoren, in hoofdzaak van bedrijfseconomischen aard, een rol.

Voor den geheelen detailhandel in kruidenierswaren blijkt de omzet per personeelslid f 9.339 te zijn. Dit bedrag komt vrijwel overeen met den door H. W. Pleiter in zijn reeds eerder genoemd prae-advies gegeven gemiddelden omzet per „beschäftigte” persoon in den kleinhandel — een uitdrukking van Prof. Dr. J. Hirsch —, die f 10.000 bleek te bedragen.

Uit de berekening van den omzet per personeelslid blijkt in elk geval duidelijk, dat er in het kleinwinkelbedrijf in de kleine gemeenten van ons land nog heel wat te verbeteren valt.

Z. M. A. GULDEN.

Blokkeeringsmaatregel.

Met betrekking tot de bemoeiingen van de Overheid met de landmolestverzekering moet, naast het in het vorige artikel vermelde met betrekking tot den Gemachtigde voor de Prijzen, in de eerste plaats worden genoemd de op 3 November 1942 afgekondigde blokkeerings- maatregel²⁾, welke inhield, dat tot nader order geen

²⁾ Beschikking van den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken d.d. 3 November 1942, no. 241.

uitkeeringen terzake van schade aan geheel vernietigde of onherstelbaar beschadigde onroerende goederen mochten worden gedaan, zoolang door een molestonderlinge geen kennisgeving was ontvangen van de Afdeling Oorlogsschade van den Algemeen Gemachtigde voor de Oorlogs- en Defensieschaden, nopens verleening van een Rijksbijdrage terzake van hetzelfde schadegeval.

Deze maatregel was een voorloopige; daarbij werd uitdrukkelijk vastgesteld, dat het geenszins in de bedoeling lag den uitkeeringsplicht zelve aan te tasten, zoodat de schade aan verzekerde panden, ook voor dezulke, die geheel vernietigd of onherstelbaar beschadigd waren, gewoon kon worden vastgesteld en in verband daarmee ook het uitkeeringsplan. De blokkade onthief de molestonderlingen niet van de verplichting, om, indien de stand der te verrichte uitkeeringen daartoe aanleiding gaf, waarbij op de gewone wijze met de onroerend-goed-schade rekening diende te worden gehouden, tot de heffing van de vereischte omslagen over te gaan.

Aanleiding tot den maatregel van 3 November 1942 was de omstandigheid, dat, als gevolg van het afgekondigde bouwverbod, de vereischte goedkeuring tot wederopbouw met betrekking tot geheel vernietigde of onherstelbaar beschadigde onroerende goederen door den Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid slechts in uitzonderingsgevallen werd verstrekt. Het voldoen aan den herbouwplicht — voorwaarde tot het uitbetaald krijgen der Rijksbijdrage terzake — was aldus in het algemeen onmogelijk geworden en de desbetreffende Rijksbijdragen bleven als inschrijvingen in het Grootboek voor den Wederopbouw geblokkeerd tot het tijdstip van het daadwerkelijk herstel of den herbouw ³⁾.

Dat door dezen blokkeeringsmaatregel drastisch werd ingegrepen in de rechtsverhouding tusschen den verzekeraar en den verzekerde, behoeft geen betoog. Het zijn dan ook belangen van groot gewicht, die hier hebben gepraevaleerd boven het belang, gelegen in het handhaven van de civiele contractsvrijheid alsmede van de bestaande rechten.

Doelstellingen en consequenties.

Dat deze blokkeeringsmaatregel aanvankelijk voorloopig en tenslotte (op 14 Mei 1943) definitief is afgekondigd, vindt zijn grond in de volgende doelstellingen ⁴⁾:

teneinde de gezamenlijke verzekerden tegen den getroffen verzekerde te beschermen; immers, zij zouden schaden lijden, indien de restitutie krachtens artikel 18, lid 4, van het besluit op de materiele oorlogsschaden (no. 221/1940) (hierna te noemen B.M.O.S.) ⁵⁾ door den getroffen verzekerde niet zou plaats vinden en de bevrijding van artikel 18, lid 5, van het B.M.O.S. dientengevolge geen volledig effect zou kunnen hebben, zoodat de molestonderlinge aan de gezamenlijke verzekerden minder van de door hen betaalde voorschotpremie of omslag zou kunnen terugbetalen;

teneinde den getroffen verzekerde in de desbetreffende

³⁾ Zie de artikelen 11 t/m 14 van het B.M.O.S.

⁴⁾ Zie in dit verband de toelichting in de dagbladen van 25 en 26 Juli 1944, naar aanleiding van het besluit betreffende de uitbetaling van schadeoplossingen door onderlinge verzekeringsmaatschappijen.

⁵⁾ Art. 18, lid 4, van het B.M.O.S. bepaalt, dat de verzekeraar tot het bedrag van de aan den verzekerde verleende Rijksbijdrage van zijn op hetzelfde schadegeval betrekking hebbende verbintenis uit het verzekeringscontract is bevrijd, terwijl lid 5 van dat artikel inhoudt, dat de verzekerde van zijn verbintenis uit het verzekeringscontract in zoverre wordt bevrijd, als deze betrekking heeft op dat deel der verplichtingen van den verzekeraar, waarvan laatstgenoemde ingevolge lid 4 is bevrijd. Eén en ander komt hierop neer, dat een getroffene, die reeds de verzekeringsoplossingen van zijn molestassuradeur heeft ontvangen, hem deze moet terugbetalen, zoodra een Rijksbijdrage in hetzelfde schadegeval is verleend en wel tot het bedrag dezer Rijksbijdrage, terwijl de gezamenlijke deelnemers worden bevrijd van het totaal der aldus aan hun verzekeraar gerestitueerde, c.q. met dezen verrekende bedragen, te weten iedere deelnemer voor zijn aandeel tot het geheel, waarvoor den verzekeraar wordt bevrijd (zie hiervoor het werk van Mr. Ph. C. M. van Campen „Rijksregeling vergoeding Oorlogsschade“, blz. 16 t/m 20).

gevallen tegen zichzelf te beschermen, door de uitbetaling der schadeoplossing op te schorten en daarmee de mogelijkheid tot het besteden van de uitgekeerde gelden tot het bedrag van de Rijksbijdrage in ongewenschte richting weg te nemen (de gewenschte richting — herstel of herbouw — is immers meestentijds versperd): de wettelijk vereischte restitutie loopt aldus geen gevaar;

teneinde het zonder klaarblijkelijke noodzaak heen en weer bewegen van aanzienlijke bedragen te voorkomen;

tenslotte — en hierop valt de meeste nadruk — teneinde de belangen van den wederopbouw zooveel als mogelijk is veilig te stellen. Den verzekerde-getroffene wordt immers de mogelijkheid ontnomen een bedrag, dat de Overheid, voorzover er een Rijksbijdrage zal worden verleend, bij voorkeur besteed wenscht te zien voor herstel of herbouw (immers, dan wordt aan de voorwaarde voor het uitbetalen der Rijksbijdrage voldaan en kan het bedrag der vervolgens uit te betalen Rijksbijdrage dienen tot de alsdan wettelijk vereischte terugbetaling aan den molestassuradeur) en dat op het oogenblik van uitbetaling daartoe regelmatig niet kan worden aangewend, voor andere doeleinden uit te geven.

Aangezien de blokkeering ophoudt van kracht te zijn, zoodra de Rijksbijdrage in het desbetreffende schadegeval is verleend, waarna de molestonderlinge nog slechts gehouden is het verschil tusschen het bedrag der uit te keeren schadeoplossingen en het bedrag der Rijksbijdrage aan den betrokken verzekerde uit te betalen, en het niet in de bedoeling lag dit verschil of surplus aan te tasten, is op 19 Juli 1943 ⁶⁾ aan de molestonderlingen toegestaan den betrokken verzekerden voorschotten te verlenen tot ten hoogste 25 % van de geblokkeerde schadeoplossingen. In de overgrote meerderheid der gevallen bedraagt de Rijksbijdrage minder dan 75 % der geblokkeerde schadeoplossingen (gevallen van onderverzekering thans daargelaten), in welke gevallen de molestonderlingen dus na het verlenen van de Rijksbijdrage een aanvullende uitkeering zullen moeten doen.

Sedert 14 Mei 1943 ⁷⁾ mag door de molestonderlingen bij het vaststellen van een omslag rekening worden gehouden met de te verwachten Rijksbijdragen in de schadegevallen, waarvoor de meer genoemde blokkeering van kracht is, met dien verstande echter, dat deze niet hooger zullen mogen worden geschat dan op 65 % van het bedrag der geblokkeerde schadeoplossingen. Nadrukkelijk werden de molestonderlingen door het Departement erop gewezen, dat de schatting beneden dit maximum geheel aan het beleid der desbetreffende molestonderlingen werd overgelaten en voor haar verantwoording kwam, alsmede dat het noemen van dit percentage uiteraard geen maatstaf voor de hoegroetheid der Rijksbijdragen vormde, noch eenige verplichting of verantwoordelijkheid voor de juistheid daarvan voor den Staat met zich bracht. In het algemeen blijven de molestonderlingen — zooals te verwachten was — bij hun schattingen beneden dit maximum en wel meestentijds 5 % tot 15 %, een enkele maal zelfs 25 %.

De verschillende Departementale beschikkingen met betrekking tot de meer genoemde blokkade — drie in getal, hetgeen de overzichtelijkheid niet steeds bevorderde — zijn thans, althans wat betreft de kern van den maatregel, in een besluit betreffende de uitbetaling van schadeoplossingen door onderlinge verzekeringsmaatschappijen samengevat ⁸⁾.

⁶⁾ Beschikking van den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken d.d. 19 Juli 1943, no. 306.

⁷⁾ Beschikking van den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken d.d. 14 Mei 1943, no. 267.

⁸⁾ Besluit van 25 Mei 1944 en 10 Juni 1944 van de Secretarissen-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken en van het Departement van Justitie, Nederlandsche Staatscourant d.d. 21 Juli 1944, no. 141. De genoemde drie beschikkingen werden ingetrokken bij beschikking van 21 Juli 1944, no. 353, in welke echter een aantal bepalingen uit de ingetrokken beschikkingen wederom tot nieuw leven werden geroepen.

Wanneer men kennisneemt van dit besluit, valt allereerst in het oog, dat deze blokkeering thans is beperkt tot drie-vierde gedeelte van de door de molestonderlingen volgens de verzekeringsovereenkomst in het desbetreffende schadegeval uit te keeren schadepenningen. De 25 % van de volgens de verzekeringsovereenkomst uit te keeren schadepenningen, welke oorspronkelijk als voorsschot mochten worden uitbetaald, uiteraard met deze beperking, dat, ingeval de verleende Rijksbijdrage meer dan drie-vierde gedeelte van bovengenoemd bedrag mocht blijken te belooopen, ten aanzien van het reeds uitbetaalde surplus de bevrijdende werking van artikel 18, lid 4, van het B.M.O.S. nog zal moeten plaatsvinden. Tevens worden door het besluit herstelbare schaden beneden de f 500 uitdrukkelijk van de blokkade uitgesloten; hieruit blijkt — en ook de verdere tekst van het besluit wijst hierop —, dat deze blokkade zoo volledig mogelijk is afgestemd op de wijze, waarop het bouwverbod wordt toegepast. Er zij nog op gewezen, dat het betalingsverbod ophoudt van kracht te zijn niet alleen zoodra een Rijksbijdrage in het desbetreffende schadegeval is verleend, maar ook tevens, zoodra is komen vast te staan, dat een zoodanige bijdrage niet zal worden verleend.

De Secretaris-Generaal kan ontheffing verleenen van het meergenoemde verbod. Naar uit het bericht in de dagbladpers⁴⁾ blijkt, zullen dergelijke ontheffingen echter slechts bij hooge uitzondering worden verleend en onder geen voorwaarde in die gevallen, waarin het de bedoeling is de vrij te geven schadepenningen aan te wenden tot het verkrijgen van een reeds bestaand onroerend goed.

Voor een juist inzicht in den hierboven behandelde maatregel, dient men zich te realiseeren, dat in de gevallen, waarin door het Rijk een bijdrage wordt verleend, waarop artikel 18, leden 4 en 5, van het B.M.O.S. van toepassing is, de molestverzekering een *aanvullende* verzekering is. Dit aanvullende karakter, hoe zeer ook bestaand (wel te verstaan nogmaals: *zoolang het Rijk zulke bijdragen blijft verleenen!*), werd meestentijds niet als zoodanig ondervonden en dientengevolge vaak uit het oog verloren door het betrekkelijk lange tijdsverloop, dat veelal optréedt tusschen de uitkeering van de verzekeringspenningen en de verleening van de Rijksbijdrage. Door den blokkeeringsmaatregel heeft men, in die gevallen, waarin het vaststaat, dat aan den herbouwplicht niet onmiddellijk kan worden voldaan, dit aanvullende karakter wederom geheel (dit beteekent dus i.c. van het oogenblik van den ramp af) tot zijn recht willen doen komen. Aangezien het bedrag der Rijksbijdrage niet dan na de verleening bekend is, is de marge tusschen de aanvankelijke uitkeering van 25 % der volgens de verzekeringsovereenkomst uit te keeren schadepenningen en de definitieve uitkeering onvermijdelijk⁵⁾.

Tegenover het nadeel, dat de getroffen verzekerde door één en ander lijdt, staat het voordeel voor de gezamenlijke verzekerden, dat eventuele omslagen belangrijk lager zullen zijn en in bepaalde gevallen zelfs geheel achterwege zullen kunnen blijven, doordat de molestonderlingen tot het reeds eerdergenoemde percentage rekening mogen houden met de te verwachten Rijksbijdragen in de desbetreffende schadegevallen.

Onderverzekering en de bevrijdende werking krachtens artikel 18, lid 4, van het B.M.O.S.

Een korte beschouwing over het standpunt van het Departement en van de molestonderlingen ten opzichte van het vraagstuk der onderverzekering en der gedeeltelijke verzekering in verband met de bevrijdende werking ex artikel 18, lid 4, van het B.M.O.S., is hier ver-

⁴⁾ Men raadplege in dit verband het artikel van Drs. W. Glastra: „Molestverzekering” in de „E.-S.B.” van 17 November 1943.

volgens op zijn plaats. Over dit onderwerp is reeds herdieldelijk in de pers geschreven¹⁰⁾.

De vraag deed zich namelijk voor, of, ingeval een verzekerde bij een molestonderlinge onderverzekerd is, de Rijksbijdrage voor het volle bedrag op de verzekeringsuitkeering in mindering dient te worden gebracht, dan wel voor slechts een evenredig deel daarvan, naar verhouding van het verzekerde tot het niet-verzekerde gedeelte.

Het Departement had zich ten deze op het volgende standpunt gesteld¹¹⁾:

Een evenredige vermindering van de bevrijding door de Rijksbijdrage, ingeval van onderverzekering of gedeeltelijke verzekering, is in strijd met de letter en de bedoeling van artikel 18 van het B.M.O.S. Het artikel zegt immers uitdrukkelijk, dat de verzekerde, voor zijn op hetzelfde schadegeval betrekking hebbende verbintenis, tot het bedrag der Rijksbijdrage is bevrijd. Dit is niet anders te verstaan dan voor het volle bedrag. Zulks is ook in overeenstemming met de bedoeling van de genoemde bepaling, welke is, dat de Rijksbijdrage in de plaats komt van de verzekeringsuitkeering, zoodat a. h. w. de gelden, die anders door de aangesloten leden zouden moeten zijn opgebracht, thans uit 's Rijks Schatkist worden verstrekt; het spreekt dus vanzelf, dat zulks dient te gelden voor het volle bedrag der Rijksbijdrage.

De desbetreffende aanschrijving nu, was niet gebaseerd op het besluit betreffende de onderlinge molestverzekeringsovereenkomsten, doch behelsde een uitleg van de strekking en de bedoeling van den in artikel 18, van het B.M.O.S. neergelegden rechtsregel, over welks toepassing de rechter het laatste woord heeft. Het gevolg hiervan was, dat een aantal molestonderlingen in de praktijk, overeenkomstig de andere hierboven genoemde interpretatie van artikel 18 van het B.M.O.S., te werk gingen, tegen de departementale interpretatie o.a. aanvoerd, dat zij assurantie-technisch niet verantwoord was en tot ongewenschte consequenties leidde. Hierdoor ontstond op dit stuk een min of meer chaotische toestand, welke in hooge mate ongewenscht was, niet in de laatste plaats, omdat het voor den Dienst van den Gemachtigde voor den Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid, voor een juiste financiering van herbouw en herstel, noodzakelijk was op eenvoudige wijze te weten, welk bedrag een getroffen (i.c. vooral wanneer hij onderverzekerd is) van zijn molestassurateur zal ontvangen.

Mede dank zij de bemoeiingen van de contactcommissie uit de molestonderlingen, is thans de gewenschte uniformiteit ten deze bereikt en wel in dien zin, dat alle molestonderlingen ingeval van onderverzekering de Rijksbijdrage naar evenredigheid in mindering brengen.

Gegevens betreffende aantal verzekerden en verzekerd kapitaal.

Tot slot nog eenige cijfers betreffende den groei van het aantal verzekerden en het door hen verzekerde kapitaal.

Datum	Aantal verzekerden	Verzekerd kapitaal
1 Januari 1943	814.383	f 18.334.333.797
1 Juli 1943	924.820	f 20.909.657.085
1 Januari 1944	1.006.097	f 22.763.646.713
1 Februari 1944	1.025.093	f 23.264.402.841
1 Maart 1944	1.046.443	f 23.705.195.269
1 April 1944	1.069.345	f 24.272.375.477
1 Mei 1944	1.084.992	f 24.548.894.304
1 Juni 1944	1.104.044	f 25.078.859.544

Dit laatste getal kan worden gesplitst als volgt:

¹⁰⁾ Zie bijv. „De vereenigde verzekeringspers” van 12 en 26 November 1943, 3, 17, 24 en 31 December 1943, de N.R.C. van 2 en 30 November 1943 en de Telegraaf van 16 Maart 1944.

¹¹⁾ Aanschrijving van den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken aan de directies- en besturen der molestonderlingen d.d. 23 Juli 1942, no. 209.

roerende en onroerende goederen ..	f 22.952.459.073
bedrijfschade en huurderiving	- 528.970.869
uitsluitend glasschade	- 231.260
persoonlijke ongevallen	- 1.409.252.760
binnenvaartuigen (casco)	- 176.044.363
binnenvaartuigen (bedrijfschade) ..	- 11.901.219

Deze cijfers zijn niet exact. Enkele maatschappijen moeten wegens hun omvangrijke administratie volstaan met een afgeronde opgave; bij anderen is er niet van een bepaalde verzekerde waarde sprake (hiervoor zijn dan ook geen bedragen in vorenstaande opgaven verwerkt). Zij geven evenwel een zoo nauwkeurig mogelijk beeld van de laatste ontwikkeling van het molestverzekeringsbedrijf, waarbij het opvalt, dat de stijging van de verzekerde bedragen zich met een zekere regelmaat blijft voortzetten; een „verzagingspunt” schijnt nog geenszins te zijn bereikt.

Conclusie.

In de hier behandelde periode zijn de bemoeiingen van de Overheid met de landmolestverzekering en de molestonderlingen onderscheidene geweest; zij waren deels van algemeen en deels van bijzonder aard. Zoowel van de eerste als van de laatste zijn eenige der belangrijkste hierboven en in een eerder verschenen artikel ¹⁾ behandeld ²⁾. Uit één en ander blijkt, dat het doel van het toezicht van de Overheid en de maatstaf van haar ingrijpen (bij welk ingrijpen de desbetreffende molestonderlinge of de vertegenwoordigers der molestonderlingen altijd zooveel mogelijk in de gelegenheid worden gesteld hun stem te doen hooren) wordt gevormd door het algemeen belang en, in het bijzonder, door het belang der verzekerden; het zwaartepunt, wat betreft het beleid, het beheer en de verantwoordelijkheid blijft — de opmerking van Mr. J. H. C. Slotemaker in zijn reeds eerder genoemd artikel is nog steeds van kracht — bij de besturen der molestonderlingen berusten.

Mr. J. J. G. BRUTEL DE LA RIVIÈRE.

¹⁾ Voor een overheidsmaatregel, welke in dit overzicht niet is behandeld, zie „De vereenigde verzekeringspers” van 21 Januari 1944.

AANTEKENINGEN

GEHEEL-SYNTHETISCHE VEZELS.

Naast de half-synthetische vezels zijn gedurende het laatste tiental jaren ook geheel-synthetische vezels aan de markt gekomen.

De eerstgenoemden, zooals kunstzijde en celwol, worden nog bereid uit plantaardige natuurproducten, waarin de grondstof voor de fabricage van de vezel, de cellulose, reeds aanwezig is. De vezels worden in deze gevallen dus niet geheel langs synthetischen weg verkregen. Evenmin is dit het geval bij de zgn. eiwitvezels — de kunstzijde en de celwol zijn cellulosevezels —, zooals melkwol en sojaboonvezel. Ook hier vormen natuurlijke producten de belangrijkste grondstof.

Het behoef geen betoog meer, dat deze half-synthetische vezels niet slechts als vervangingsmiddelen der natuurlijke vezels mogen worden beschouwd. Nieuwe grondstoffen zijn hier ter beschikking gekomen. Op grond van de speciale eigenschappen hebben deze kunstvezels immers een geheel eigen plaats in de textielindustrie en andere industrieën verworven en de enorme uitbreiding der kunstzijde- en celwolindustrie, reeds vóór het uitbreken van den huidige oorlog, vooral in Duitschland en de Vereenigde Staten ¹⁾, wijst voldoende op het bestaansrecht dezer kunstvezels.

¹⁾ Voor gegevens, omtrent den omvang der productie, en voor een eenvoudige en duidelijke beschrijving van het productieproces dezer kunststoffen, zie men het onlangs verschenen boekje van Dr. C. Schouten, „Kunstvezels”. Diligentiereeks 1944.

Met het opdringen van den invloed der chemische industrie in de textielnijverheid zijn in het laatste decennium naast genoemde half-synthetische vezels ook *geheel-synthetische vezels* aan de markt gekomen. Ook de grondstoffen worden in dit geval langs chemischen weg verkregen, zoodat deze niet door een biologisch groeiproces zijn opgebouwd. Het is begrijpelijk, dat de productie der vezels vooral in Duitschland en de U.S.A. plaatsvindt, daar in deze landen de celwol- en kunstzijdeproductie en indirect ook de chemische industrie een goede basis vormden, terwijl men er tevens de beschikking heeft over voldoende grondstoffen. De productie der half-synthetische vezels leverde namelijk waardevolle ervaringen, die bij de productie van de geheel-synthetische vezels nut hadden, terwijl het hooge ontwikkelingspeil der chemische industrie vanzelfsprekend een zeer gunstigen vestigingsfactor voor de productie van geheel-synthetische vezels vormt.

Hoewel de bereiding dezer vezels nog slechts enkele jaren het stadium van experimenteeren heeft verlaten, is het wellicht interessant de ontwikkeling na te gaan, omdat men van deze nieuwe producten, die thans in de oorlogsindustrie reeds een rol spelen, ook in de toekomst nog groote verwachtingen koestert. Hun toepassing zal niet alleen beperkt blijven tot het domein, dat eeuwenlang het monopolie der natuurlijke vezels is geweest en later ook door de half-synthetische vezels is betreden, maar zal daar zeker ook nog bovenuit gaan. Met de nieuwe vezels kan men nl. aan technische eischen voldoen, die geen der vroeger bekende vezels vermocht te vervullen. Zoo maakt bijv. hun chemische onaantastbaarheid het mogelijk er wefels van te vervaardigen, die geschikt zijn voor het filtreren van sterke zuren en alkalische vloeistoffen, terwijl zij ook niet door bacteriën worden aangetast en dus niet door rotting kunnen vergaan. Een reeds bekende chemisch-resistente vezel was weliswaar het asbest, doch deze stof is slechts in beperkte mate in de natuur aanwezig en heeft ook verschillende nadeelen ¹⁾.

De stoot tot de groote ontwikkeling van de geheel synthetische vezels is gegeven door het (ook in zuiver wetenschappelijk opzicht belangrijk) baanbrekende werk van den Amerikaanschen chemicus Carothers en zijn medewerkers (begonnen omstreeks 1930), dat geleid heeft tot het uitwerken van de technische productie van de *Nylonvezel* door Dupont de Nemours & Co. Deze vezel kreeg groote bekendheid, doordat zij het eerste product was, dat op de verrassende en voortreffelijke eigenschappen, die met de geheel-synthetische vezels kunnen worden bereikt, het volle licht wierp.

De Nylon-vezel kan in beginsel worden gemaakt uit „kolen, water en lucht”; voorloopig is echter phenol (carbolzuur) het uitgangspunt. De vezel is niet thermoplastisch en kan zelfs temperaturen van 250° tot 310° C verdragen, waardoor zij ook geschikt is voor de vervaardiging van kledingstukken. Verder ook voor de productie van gordijnen, tapijten, markiezen, naaigarens (grote trekkracht en elasticiteit), e.a. Door het zijde-achtig uiterlijk, de groote elasticiteit de groote breuksterkte en knikvastheid, alsook door het bestand zijn tegen de inwerking van water, kan deze vezel zeer goed worden verwerkt in kledingstukken, waarbij zij vooral wordt gebruikt in de kousenindustrie.

Een nadeel is, dat de vezel moeilijk té verven is en dat de producten eenigszins vochtig en kil aanvoelen. Vooral bij de kousen gold deze laatste klacht, doch de mode en de zeer intensieve reclamecampagnes deden deze klachten verstommen, zoodat de vraag naar Nylon-kousen het aanbod verre overtrof. Direct na het verschijnen van deze kous op de Wereldtentoonstelling in New-York en de daarmee samengaande opening van de Nylon-fabriek van Dupont te Seaford in December 1939, vonden de kousen gemakkelijk een afzet. Aanvankelijk bedroeg de productie van Nylon-garens slechts 1.800 t. per jaar doch

na de opening van twee nieuwe fabrieken werd de capaciteit in 1942 reeds uitgebreid tot 20.000 ton per jaar. Van de garens ging 90 % naar de kousenfabrieken.

In 1940 werden 70 % der kousen uit natuurzijde vervaardigd en 7 % uit Nylon. Reeds spoedig was dit tot 20 % gestegen, terwijl voor 1942 reeds 40 % van het verbruik aan grondstoffen in de kousenindustrie door Nylon zou worden gedekt. In hoeverre de Nylon-kous zich zal kunnen handhaven, nadat de mode haar grootsten invloed zal hebben verloren, is moeilijk na te gaan. Weliswaar zijn de Nylon-kousen aanzienlijk sterker dan de natuurzijden kousen en zijn zij ook van een aanzienlijk fijnere kwaliteit, doch hiertegenover staat een zeer belangrijk prijsverschil, nl. \$ 1,95 tegenover \$ 0,79 per paar, wat voor een groot deel moet worden toegeschreven aan den grooten afval, die in de kousenindustrie ontstaat bij de verwerking van Nylon, nl. 20 tot 25 %.

Momenteel komen in het geheel geen Nylon-producten meer op de markt, daar de geheele productie opgeëischt wordt voor de fabricage van doek voor de bespanning van vliegtuigen en vooral ook, na het uitvallen van den invoer van ruwe zijde uit Japan, voor de vervaardiging van parachutes. Door het zeer geringe soortelijk gewicht en de sterkte der draden is dit zeer goed mogelijk gebleken.

Duitschland introduceerde in 1934 de zgn. *PeCe-vezel* van de „I.G. Farbenindustrie”, als eerste aldaar op eenige schaal vervaardigde geheel-synthetische vezel.

Daar deze vezel bij een temperatuur hooger dan 80° C krimpt, en vervilt, wanneer zij heet wordt gewasschen, is het niet mogelijk haar voor gewone toepassing in de textielindustrie te gebruiken. Daar echter het verbruik van textielvezels voor speciale technische doeleinden reeds zeer belangrijk is en van jaar tot jaar stijgt en de *PeCe-vezel* voor dit doel juist zeer geschikt is, wordt sedert 1939 door de I.G. Farbenindustrie deze vezel in het groot geproduceerd. Aanvankelijk werd de vezel voornamelijk voor borstels (de zgn. „*PeCe U Borsten*”) gebruikt, zooals tandenborstels, nagelborstels en technische borstels, doch steeds meer vond ze ook elders toepassing, zooals bijv. bij het filteren van zuren en logen in de industrie, waarbij de *PeCe-vezel* 6 à 7 maal zoo duurzaam bleek te zijn als de wollen of katoenen filters. Zelfs in koningswater lost ze niet op, waarom thans ook werkpakken voor arbeiders in chemische fabrieken van deze *PeCe-vezel* worden vervaardigd. Daar de vezel in natten toestand even sterk is als in drogen toestand en ze in water niet opzwelt, noch door rottingsbacteriën wordt aangetast, vindt ze ook bij de fabricage van vischnetten en hengelsnoeren toepassing. Ook in de electrotechniek is deze vezel zeer bruikbaar, daar ze noch warmte, noch stroom geleidt. Cijfers, omtrent den omvang der productie, staan helaas niet ter beschikking.

Ook in Italië is tijdens den oorlog te Milaan een fabriek geopend ter vervaardiging van Nylon en heeft men de productie tot twee typen beperkt. In Engeland heeft de „British Nylon Spinners Ltd.” het plan opgevat de productie van Nylon ter hand te nemen.

Op de Internationale Tentoonstelling te Boedapest in Augustus 1942 bleek Duitschland eveneens een synthetische vezel te hebben vervaardigd, de zgn. *Perlon-vezel*, die, evenals de *PeCe-vezel*, uit kolen en kalk wordt geproduceerd, doch niet thermoplastisch is, waardoor zij ook voor de textielindustrie van groote betekenis kan zijn. De breuksterkte is 50% groter dan die van natuurzijde en ook de andere reeds genoemde eigenschappen van geheel-synthetische vezels vindt men hier terug. Een *Perlon-kous*, die 70 maal gedragen en gewasschen was, werd nog ongeschonden tentoongesteld. Ook deze vezel zal vooral daar toepassing vinden, waar hooge eischen gesteld worden bij het gebruik.

Een soortgelijke vezel is de *Perluran-vezel*, die hoogere temperaturen (250° C) kan verdragen dan de *Perlon-vezel*. Bovendien is ze sterker en buitengewoon elastisch.

Ook in Amerika heeft men tenslotte nog een vezel uit kolen en kalk vervaardigd, nl. de *Vinyon-vezel*, welke echter alleen voor technische doeleinden kan dienen, daar ze, evenals de *PeCe-vezel*, geen temperaturen boven de 65° C kan verdragen.

Weliswaar is de huidige oorlog een dringende omstandigheid, die de directe aanleiding vormt tot de groote uitbreiding der productie — opmerkenswaard is de analoge ontwikkeling der kunstzijde in den eersten wereldoorlog —, doch de geheel-synthetische vezels zullen ook na den oorlog van groot belang blijken te zijn. Door hun eigenschappen verdienen zij in vele gevallen de voorkeur boven de natuurlijke of half-synthetische vezel. Ook het feit, dat reeds bij de productie der vezels rekening kan worden gehouden met de toekomstige toepassing, is een factor, die de ontwikkeling gunstig kan beïnvloeden. Dit geldt des te meer, indien het groote prijsverschil, dat niet geheel verklaard kan worden uit de betere kwaliteit, tusschen de geheel-synthetische vezel en de andere kleiner zou kunnen worden door een steeds goedkoopere productiemethode. Dit moet zeer zeker mogelijk geacht worden, daar de productie zich nu nog in het beginstadium bevindt.

Bij de hier genoemde soorten van geheel-synthetische vezels zal het in de toekomst waarschijnlijk niet blijven. Nadat men de principes, waarop de chemische synthese van dergelijke producten berust en de techniek van het spinnen heeft leeren kennen, wordt op tal van plaatsen naar overeenkomstige producten gezocht.

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK. (Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnent. wissels, open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opeischb. schulden
31 Juli '44	4.766.198	145.208	4.996.266	4.813.386
24 " '44	4.720.753	155.024	5.962.842	4.780.228
17 " '44	4.758.109	159.191	5.002.384	4.821.741
10 " '44	4.786.079	147.726	5.006.844	4.829.087
3 " '44	4.977.961	147.211	5.198.374	5.020.692
26 Juni '44	5.144.418	154.128	5.370.345	5.174.919
19 " '44	5.136.350	147.585	5.355.737	5.160.945
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankassig-natien en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/C (D/C)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
31 Juli '44	4.414.777	398.541	60.003	C. 99.293	—
24 " '44	4.386.988	393.083	57.828	C. 114.713	—
17 " '44	4.375.133	446.538	57.817	C. 144.318	—
10 " '44	4.376.123	452.795	55.038	C. 115.595	—
3 " '44	4.377.913	642.642	54.896	C. 118.873	—
26 Juni '44	4.334.680	840.173	126.518	C. 97.757	—
19 " '44	4.312.615	848.318	125.824	C. 107.196	—
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

¹⁾ Ingevolge de verordening 58/1943 (dd. 26 Juni) zijn de posten „Correspondenten in het buitenland” en „Buitenlandsche betaalmiddelen (excl. pasmunt)”, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen”, van 5 Juli af opgenomen onder de buitenlandsche portefeuille, in onzen staat samengevat als „deviezen”.

DUITSCHER RIJKSBANK. (in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen
22 Juli 1944	77	599	42.054	19
15 " 1944	77	593	42.207	31
7 " 1944	77	591	42.221	25
30 Juni 1944	77	598	42.150	27
23 Aug. 1939	77	27	8.140	22

Data	Effec-ten	Andere Activa	Circu-latie	Rehg.-Crt.	Andere Passiva
22 Juli '44	0,6	1.765	35.701	6.877	885
15 " '44	0,6	1.692	35.907	6.718	927
7 " '44	0,6	1.714	35.947	6.718	912
30 Juni '44	0,6	1.765	35.920	6.754	897
23 Aug. '39	982	6.380	8.709	1.195	64

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1943 het Jaarregister 1943, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Administratieplicht	27, 55, 123, 383	Landbouw	41, 97, 125, 237, 284, 299, 313, 385, 398	Veevoeder	41, 97
Advertenties	283	Merken	283, 299	Vereveningsheffing	125
Afval	123	Monopolleproducten	55, 123, 285, 398	Verpakkingsvoorschriften	96
Algemeen Vestigingsverbod	55	Motorbrandstof	163, 285	Vervoer	111, 163, 285
Ambacht	27, 161, 251	Non-ferrometalen	123, 299	Verzekering	96, 125, 284
Arbidszaken	27, 55, 123, 161, 298, 383, 398	Omzetbelasting	41, 97, 313	Vestigingswet Kleinbedrijf	41, 125, 177, 236
Bank- en Credietwezen	41, 313	Opheffing Centrales	40		284, 385
Belastingzaken	41, 111, 163, 237, 285, 337	Organisatie Bedrijfsleven	27, 83, 123, 163, 283, 299, 383, 398	Vlsscherij	41, 285, 313, 385, 399
Betalingsverkeer met het buitenland	27	Papier	398	Vlas	41, 97, 163, 313
Bouwnijverheid	123, 251, 283	Persgas	337	Voedselvoorziening	97, 135, 285, 299, 385, 399
Buitenlandsche handel	123	Pluimvee	41, 135, 237, 285	Volkstuinen	125, 237
Deviezenbescherming	398	Prijsregelingen	40, 83, 125, 163, 284, 337, 383, 398	IJzer en Staal	125, 177, 284, 337, 385, 398
Duitsche orders	283	Rentepell	337	Zaden	41, 97
Financiering Rijksbureaux	398	Scheidsgerecht Voedselvoorziening	41	Zuivel	41, 97, 163
Geneesmiddelen	299	Sierteelt	41, 97, 135, 237		
Groenten en fruit	96, 313	Sociale voorzientingen	125, 177		
Grondkamers	237, 284, 313, 398	Steenverleening aan stilgelegde bedrijven	40, 55, 125, 385, 398		
Grondstoffenbesparing en bedrijfsratio-nalisatie	161	Sulkerbieten e. d.	41, 97		
Handel	27, 55, 123, 162, 236, 283, 383, 398	Surrogaten	97, 237, 285		
Heffingen	41, 55, 123, 162, 236, 283, 383, 398	Tabak	40, 96, 135, 237, 385		
Hout en stroo	284, 299	Telefoonverbindingen	40, 96, 177		
Hout	398	Textiel	40, 96		
Huurprijzen van nieuwbouw	162	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek	41		
In- en Uitvoer	26, 383	Tuinbouw	41, 313, 385		
Industrie	27, 55, 123, 163, 283, 299, 383, 398	Turf	96		
Inlevering puntdraad en gladde draad	135	Vee	41, 97, 135, 237, 285, 313, 385, 399		
Kamers van Koophandel	40				
Kinderbijslagwet	123, 299				
Kleinhandel	251				
Kwekersbesluit	299				

Een analyse

VAN DE ARBEIDSPRODUCTIVITEIT IN NEDERLAND

door Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK.

24ste Publicatie van het Ned. Economisch Instituut

PRIJS f 2.60*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.75; bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE: DE ERVEN F. BOHN N.V. — HAARLEM

De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland

door

Dr. J. C. M. VAN RHEE

Publicatie No. 11 van het Nederl. Economisch Instituut

Prijs f 3.65*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 2.75; bestellen bij het N.E.I.).

Uitgave: **DE ERVEN**

F. BOHN N.V., Haarlem

Beschouwingen over een tolunie tusschen Nederland en België-Luxemburg

door

D. C. Renooij

3de Publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 8.40*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 6.—; bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: **De Erven**

F. BOHN N.V.-Haarlem

Dr. P. J. Verdoorn:

De ontwikkeling en druk der constante kosten

Publicatie No. 33 A

van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 2.50*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.85; bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE: DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM